

CONSIDERAȚII CRITICE PRIVIND REFORMA SISTEMULUI DE ASIGURĂRI CU PENSII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Lect. sup. dr. Angela Belobrov, ASEM,
belobrov_angela@yahoo.com*

Labor emigration of many emerging countries and population ageing have exacerbated problems in many areas of the economy, but the negative impact on the pension system is significant and is increasing continuously.

In recent economic literature is widely discussed the necessity to reform the pension system. This literature mainly focuses on economic justification of increasing retirement age, less often considers demographic issues.

Cuvinte-cheie: *protecție socială, pensionare, pensie obligatorie, pensie facultativă, reformă.*

Paradigma conceptului contemporan de asigurări cu pensii are la bază două prezumții implicite: majoritatea oamenilor sunt neadecvați (acțiunile lor nu corespund circumstanțelor externe), iar viitorul este previzibil. Dacă, cu adevărat, majoritatea oamenilor sunt neadecvați, atunci ei nu vor putea să-și poarte de grijă de sine stătător: ei sunt înclinați să subvalueze riscul pierderii surselor de existență în viitor¹. În realitate, acest aspect al vieții este previzibil: există posibilitatea de a determina raportul optim dintre durata perioadei de muncă și de aflare la pensie, norma optimă de economii pentru bătrânețe și schema optimă de investire a acumulărilor pentru pensii.

Dar marea parte a populației nu este capabilă de sine stătător să adopte asemenea decizii evidente. În asemenea situații, statul este obligat să-și asume rezolvarea acestor probleme.

Astfel, un obiectiv strategic de dezvoltare a societății, în majoritatea țărilor lumii, atât dezvoltate, cât și în dezvoltare, constă în respectarea drepturilor de bază ale cetățenilor și reducerea inechității sociale.

Protecția socială, bazată pe responsabilitatea multilaterală de solidaritate, oferă oportunități egale pentru toți în toate domeniile vieții, independent de sex, statut social, origine etnică și culturală.

Sistemul de protecție socială este un sistem complex, ce cuprinde protecția în domeniul sănătății, asistența socială, asigurările sociale etc.

Sistemele clasice europene de protecție socială sau de securitate socială construite la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, după modelul german al asigurărilor sociale instituit de cancelarul Otto Bismark și pe cel de tip universalist al lordului Beveridge, ajunse la maturitate, se confruntă la ora actuală cu deficite majore datorită schimbărilor petrecute în plan economic și social în ultimele decenii.

¹ Samwick, A. Tax Reform and Target Saving. 1998; p.5. Accesibil on-line: www.nber.org/papers/w6640.pdf?new_window=1 (vizitat 25.08.2012)

În structura unui stat social, sistemul de pensionare se prezintă ca un sistem al asigurării sociale a cetățenilor pentru o perioadă mai târzie. Dacă acest sistem funcționează în mod normal, oamenii devin mai liberi pe parcursul întregului ciclu de viață: au posibilitatea să-și schimbe profesia, locul de muncă, locul de trai, să-și îmbunătățească nivelul cunoștințelor, participând la instruire, să se ocupe cu munca casnică și să aibă grijă de copii, neparticipând temporar pe piața ocupării plătite a forței de muncă.

Politica actuală, în domeniul asigurării cu pensii în țările dezvoltate și în Uniunea Europeană, este condiționată de prezența în aceste țări a unor rate înalte de ocupare, ceea ce este necesar pentru finanțarea cheltuielilor în creștere pentru pensii, ca rezultat al îmbătrânirii populației.

Metoda de finanțare a bugetului de pensii este diferită între țările lumii, însă majoritatea sunt asigurate prin sistemul *pay-as-you-go* (PAYG), cel prin care contribuțiile colectate în prezent sunt utilizate pentru acordarea pensiilor curente. În completarea acestui mecanism, vor fi utilizate resursele bugetare provenite din taxe și din fondurile guvernamentale de rezervă, în special direcționate la achitarea pensiilor minime garantate.

Unii economiști consideră că „... ceea ce fac în principal aceste sisteme este redistribuirea veniturilor de la tineri (care ar putea fi săraci) la bătrâni (care ar putea fi bogați), deseori, într-o manieră inechitabilă”¹.

Construite pe principiul repartiției, sistemele de securitate socială s-au dovedit a fi sensibile la schimbările survenite pe piața muncii, inclusiv sub impactul emigrării în masă a populației active din mai multe state în dezvoltare și chiar dezvoltate și, îndeosebi, la procesul lent și ireversibil de îmbătrânire a populației, care pune serios în discuție nevoia de remodelare și de modernizare a sistemelor de protecție socială.

Reieșind din aceste considerente, Banca Mondială a elaborat un nou sistem de asigurări cu pensii, propus în special țărilor Europei Centrale și de Est, care adaugă la pensia gestionată de stat încă două grupuri, ambele private, dintre care unul obligatoriu, iar altul facultativ.

Aceste grupuri de pensii au primit denumirea de „piloni”, care sprijină întregul sistem. Astfel, conform recomandărilor Băncii Mondiale, reforma pensiilor se referă la:

- *pilonul I, care reprezintă sistemul redistributiv – pensia de stat, așa cum este binecunoscută acum în majoritatea țărilor; contribuțiile la acest sistem sunt și vor fi obligatorii; în viitor sarcina acestuia va consta în asigurarea cu pensie minimă de subzistență;*
- *pilonul II, care constituie pensia obligatorie, administrată de o firmă privată; contribuțiile la acest sistem sunt obligatorii, în viitor sarcina acestuia va fi asigurarea cu pensie de completare a pensiei de stat.*

Veniturile din cadrul pilonului II se vor forma din contribuțiile achitate, dar și din capitalizarea fondurilor acumulate. Implicarea anume a firmelor private, în calitate de gestionari ai acestor fonduri, reiese din raționamentul că inițiativa privată este un gestionar mai bun decât administrația statului. Cu alte cuvinte, banii gestionați de un administrator privat vor fi investiți, vor produce profit, vor genera pensii mai mari.

- *pilonul III, care este pensia facultativă, administrată tot de o firmă privată. Contribuțiile la acest sistem sunt facultative, în viitor sarcina acestuia va fi asigurarea cu pensie de completare (necesară menținerii standardului de viață din perioada activă).*

Veniturile din cadrul pilonului III se vor forma din contribuțiile achitate, dar și din capitalizarea fondurilor acumulate.

Este important să precizăm că, odată cu introducerea pilonului II, fiecare contribuabil poate alege ca o parte a contribuțiilor individuale obligatorii de asigurare de stat să fie direcționată către un administrator privat. Acesta va constitui un cont individual, similar unui cont bancar, banii acumulați fiind investiți în instrumente financiare.

Conform normelor legale, fondurile de pensii, atât din pilonul II, cât și din pilonul III, nu pot intra în faliment, deci banii sunt în siguranță deplină.

În principiu, acesta este și mecanismul de funcționare al pensiilor private constituite pe pilonul III, cu deosebirea că este de tip facultativ, și nu obligatoriu. În plus, acestea prezintă și avantajul deductibilității fiscale.

Pensiile facultative inițiale de tipul pilonului III vor avea mai mult un caracter ocupațional.

Există o prelungire, practică în vest, a pilonului III, care cuprinde scheme individuale de economisire facultativă care, câteodată, este denumit pilonul IV. Finanțarea în cadrul acestui pilon este

¹ Verejan, O. Pensiile private în Republica Moldova: risc sau viitor asigurat? Accesibil on-line: <http://www.asigurare.md/content/ro/0000550.pdf> (vizitat 06.09.2012).

compusă, ca și în cazul pilonilor II și III, din contribuții și capitalizare, la care se adaugă și alte formule de economisire, cum ar fi: pensiile ocupaționale, asigurările de viață cu capitalizare, participarea la fonduri mutuale de investiții ș.a.

Fundamentele politicii de asigurare cu pensii în Republica Moldova

În Republica Moldova, cadrul legislativ în domeniul asigurărilor sociale cuprinde Legea Republicii Moldova cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat nr.156-XIV din 14.10.98, Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul public de asigurări sociale nr.489-XIV din 08.07.99, precum și Strategia de reformare a sistemului de asigurare cu pensii, adoptată în anul 1998.

Cursul de bază al reformelor promovate în țara noastră a determinat trecerea de la asistența socială (finanțată exclusiv de stat) la asigurarea socială (ce presupune achitarea de contribuții sau „polițe de asigurare”). Pe lângă aceasta, la baza creării și funcționării sistemului de asigurare socială și celui de pensii (ca parte integrantă a acestuia), au fost puse următoarele principii¹:

- *principiul unicității*, conform căruia statul organizează și garantează activitatea sistemului public de asigurări în corespundere cu normele de drept unice;
- *principiul egalității*, care asigură tuturor participanților la sistemul public – contribuabili și beneficiari de pensii și alte indemnizații de asigurări sociale – egalitate în realizarea drepturilor și executarea obligațiilor, prevăzute de legislație;
- *principiul solidarității sociale a generațiilor* și persoanelor ce prezintă o generație;
- *principiul obligativității*;
- *principiul contributivității*, conform căruia fondurile de asigurare socială se formează în baza contribuțiilor transferate de către persoanele fizice și juridice – participanți ai sistemului public de asigurări sociale; realizarea dreptului la asigurarea socială depinde de îndeplinirea acestei obligațiuni.

Concepția actuală de pensionare presupune acordarea drepturilor la pensie tuturor *persoanelor asigurate*, cu locul permanent de trai în Republica Moldova, precum și persoanelor, care la momentul stabilirii pensiei nu erau asigurate, însă corespund cerințelor stabilite în Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat. Lucrătorii din sectorul agrar, de asemenea, au dreptul la pensie.

Condițiile obligatorii pentru stabilirea pensiei pentru limită de vârstă în mărime deplină sunt corespunderea *statutului de persoană asigurată*, atingerea *vârstei de pensionare* stabilite de legislație și realizarea corespunzătoare a *stagiului de cotizare* necesar.

Conform Legii privind sistemul public de asigurări sociale, *persoane asigurate* sunt considerate persoanele care activează în baza contractului individual de muncă, în funcții electivă sau numite la nivelul autorității executive, legislative sau judecătorești; care primesc indemnizații de șomaj, incapacitate temporară de muncă, invaliditate; precum și persoanele care au un venit anual de nu mai puțin de trei sau patru salarii medii lunare pe economie.

În conformitate cu prevederile Legii privind pensiile de asigurări sociale de stat, în Republica Moldova, din anul 1999, a început creșterea *vârstei de ieșire la pensie* atât pentru bărbați, cât și pentru femei (art.41 al Legii). Corespunzător, a fost majorat și stagiul de cotizare necesar. Dacă anterior bărbații ieșeau la pensie la vârsta de 60 de ani, iar femeile – la 55 de ani, atunci, începând cu 1 ianuarie 1999, vârsta de pensionare a început să se majoreze cu 6 luni anual și către anul 2008 urma să constituie 65 de ani pentru bărbați și 60 de ani – pentru femei. Însă în urma adoptării Legii nr.1485-XV din 22.11.02 cu privire la introducerea modificărilor în art.41 al Legii nr.156-XIV din 14.10.98 cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat, vârsta de pensionare a fost „înghețată” la nivelul anului 2002 și, în prezent, aceasta constituie 62 de ani pentru bărbați și 57 de ani – pentru femei.

Începând cu 1 ianuarie 1999, *stagiul de cotizare necesar pentru stabilirea pensiei* pentru limită de vârstă constituia pentru bărbați 26 de ani și pentru femei – 22 de ani. În fiecare an, ulterior, stagiul asigurat se majora pentru bărbați cu un an și pentru femei – cu doi ani, iar începând cu 1 ianuarie 2004, atât pentru bărbați, cât și pentru femei – cu un an, până la atingerea de 35 de ani. Însă, majorarea stagiului de cotizare necesar, de asemenea, a fost suspendat. Din anul 2003, a fost stabilit stagiul asigurat necesar identic atât pentru bărbați, cât și pentru femei – 30 de ani.

Menționăm că stagiul de cotizare necesar pentru stabilirea pensiei stabilit în lege prezintă un impact major asupra sustenabilității sistemului de asigurări cu pensii. Conform calculului economiștilor din Polonia, „cinci ani suplimentari de acumulare a contribuțiilor individuale de pensii constituie circa 20% din

¹ Accesibil on-line: <http://www.pension.md/md/publications/ga/26.html> (vizitat 03.09.12)

mărimea pensiei”¹.

Conform legislației, în Republica Moldova, s-a menținut un sistem de pensionare redistributiv (PAYG), de un singur nivel, în care, începând cu 1 ianuarie 1999, a fost introdusă o formulă nouă de pensionare, care leagă direct suma contribuțiilor individuale achitate cu mărimea viitoare a pensiei. Prin urmare, se prevede transferarea treptată a poverii ce ține de plata contribuțiilor de asigurare de la angajator spre angajați.

Începând cu anul 1999, se observă o creștere constantă a veniturilor și cheltuielilor bugetului asigurărilor sociale de stat cu circa 20% pe an, creșteri datorate în special îmbătrânirii populației și indexării anuale a pensiilor.

Prima intenție în reformarea sistemului de pensii private, în țara noastră, a început în anul 1999, când a fost adoptată Legea cu privire la fondurile nestatale de pensii, nr. 329-XIV din 25 martie 1999. Această lege, care până de curând nu funcționa, ca rezultat al lipsei operatorilor de piață asupra cărora s-ar răsfrânge, se referă la organizarea pieței de pensii facultative (Pilonul III). Acest act normativ este departe de o normă legislativă perfectă, similară țărilor europene, deoarece ține mai mult de descrieri generale ale funcționării pieței pensiilor facultative și abordează, în special, modul de organizare a administratorilor de fonduri și mai puțin se referă la caracterul de funcționare propriu-zis al pieței.

Se apreciază pozitiv faptul că, conform legislației în vigoare a Republicii Moldova, transferurile către un fond de pensii nu sunt impozabile, adică se deduc din valoarea venitului la momentul calculării impozitului pe venit.

Conform articolului 67 al Codului Fiscal al Republicii Moldova, contribuțiile la fondurile facultative (Pilonul III) vor fi deductibile total în limita a cel mult 15% din salariul anual, atât la angajat, cât și la angajator.

Acesta ar trebui să constituie un stimulent puternic pentru dezvoltarea fondurilor de pensii facultative.

Emigrația de proporții a forței de muncă din mai multe țări emergente a exacerbato problemele din multe domenii ale economiei, dar impactul negativ asupra sistemului de asigurări cu pensii este major și se accentuează continuu.

În ultimii ani, a scăzut drastic colectarea contribuțiilor de asigurări cu pensii, care a impus guvernele mai multor state ale lumii să acopere deficitul fondului de asigurări cu pensii din bugetul de stat.

De asemenea, în acest deceniu, Republica Moldova, de rând cu un șir lung de state din lume, s-a confruntat și cu grave probleme demografice: există un declin constant în creșterea populației, se înregistrează creșterea numărului de pensionari și scăderea ponderii populației ocupate în economie.

Ca urmare, guvernământii din aceste țări, tot mai des, declară despre necesitatea reformelor în domeniul sistemului de asigurări cu pensii.

Una dintre întrebările larg discutate în literatura economică contemporană referitoare la soluționarea acestei probleme o reprezintă vârsta de pensionare (pensionable age). Părerile mai multor cercetători se înclină spre faptul că îmbătrânirea populației și posibilitățile bugetare limitate fac majorarea vârstei de pensionare inevitabilă.

În majoritatea statelor dezvoltate, vârsta „normală” (nu minimală sau facilitară) de pensionare, în prezent, este mult mai înaltă ca în țara noastră, totodată, în multe țări, se planifică ridicarea acesteia (tabelul 1).

În prezent, după cum observăm, comparativ cu țara noastră, vârsta de pensionare e mai mică doar în Italia pentru bărbați, în restul țărilor analizate, vârsta de pensionare este mai mare și se prevede majorarea acesteia.

Nu putem să nu menționăm că, în Republica Moldova, practic, nu se întâlnesc cazuri ca o persoană să nu-și întocmească documentația de pensionare în momentul împlinirii vârstei de pensionare. Pensionarea „de facto” începe din momentul încheierii întocmirii documentației de pensionare și nemijlocit a începerii achitării pensiei. Prin urmare, în țara noastră, vârsta de pensionare „normală”, practic, este egală cu vârsta de pensionare minimală prevăzută în legislația în vigoare.

Dacă vom atribui convențional, la numărul pensionarilor din fiecare țară, toată populația care a atins vârsta „normală” de pensionare, iar la numărul lucrătorilor – partea de populație reieșind din faptul că limitele de angajare la muncă sunt de la vârsta minimă de aproximativ 16 ani, la cea maximă – vârsta de pensionare „normală”, putem determina rata/coeficientul de întreținere a pensionarilor (tabelul 2).

¹ Chlon-Dominczak, Agnieszka. Gender Issues in Reforming Towards Notional Defined Contribution Systems in Poland. Accesibil on-line: <http://www.euro.centre.org> (vizitat 04.09.2012).

Tabelul 1

Vârsta de pensionare „normală” (ani)

Țara	2002	2010	2020	2030	2040	2050
Bărbați						
Franța	60	60,5	61	61	61	61
Germania	63,5	65	65	65	65	65
Italia	57	59	61	65	65	65
Japonia	65	65	65	65	65	65
Polonia	65	65	65	65	65	65
Suedia	65	65	65	65	65	65
Marea Britanie	65	65	65	66	67	68
SUA	65	66	66	67	67	67
Republica Moldova	62	62	65	65	65	65
Femei						
Franța	60	60,5	61	61	61	61
Germania	60,5	65	65	65	65	65
Italia	57	59	61	65	65	65
Japonia	65	65	65	65	65	65
Polonia	60	60	60	60	60	60
Suedia	65	65	65	65	65	65
Marea Britanie	60	60	65	66	67	68
SUA	65	66	66	67	67	67
Republica Moldova	57	57	60	60	60	60

Sursa: OECD. Pension at a glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries.; Баскакова, В. Н. Пенсионная система Республики Молдова: актуарная экспертиза. Москва, 2007.

S-a constatat că, în majoritatea statelor analizate, se înregistrează înrăutățirea situației privind întreținerea persoanelor vârstnice (scăderea raportului dintre numărul de lucrători și pensionari). De asemenea, se înregistrează comportamentul diferit al populației în funcție de gen.

Astfel, cea mai favorabilă situație se înregistrează în Polonia, SUA și Rusia la bărbați, și în SUA, Suedia și Polonia la femei (tabelul 2).

Tabelul 2

Cota pensionarilor și coeficientul de întreținere a vârstnicilor în unele țări ale lumii

Țara	Cota pensionarilor, %				Coeficientul în întreținere a vârstnicilor (numărul lucrătorilor la un pensionar)			
	2005	2010	2020	2030	2005	2010	2020	2030
Bărbați								
Italia	26,2	24,8	25,0	23,6	2,1	2,2	2,2	2,4
Franța	18,4	19,3	22,7	25,3	3,0	2,9	2,3	2,0
Japonia	17,2	19,8	25,2	26,7	3,7	3,1	2,3	2,1
Germania	17,2	17,7	20,8	26,2	3,6	3,5	2,9	2,1
Suedia	15,1	16,4	19,4	21,1	4,0	3,6	2,9	2,6
Marea Britanie	14,0	14,8	17,1	18,1	4,3	4,1	3,5	3,2
Rusia	12,5	13,1	17,0	19,0	4,9	4,9	3,4	3,0
SUA	10,5	10,5	13,5	15,8	5,8	5,8	4,4	3,7
Polonia	10,3	10,6	14,7	17,9	6,2	6,3	4,3	3,3

Femei								
Italia	31,8	30,5	30,7	29,2	1,6	1,7	1,7	1,8
Rusia	27,1	29,3	33,9	35,9	1,9	1,8	1,4	1,2
Franța	23,3	24,0	27,4	30,4	2,3	2,2	1,8	1,6
Marea Britanie	23,1	24,4	20,3	21,7	2,3	2,2	2,8	2,6
Japonia	22,4	25,4	31,4	33,6	2,7	2,3	1,7	1,5
Germania	26,5	22,9	25,2	29,8	2,0	2,6	2,3	1,8
Polonia	20,1	22,3	28,7	30,6	2,8	2,6	1,8	1,6
Suedia	19,4	20,1	22,5	24,2	3,0	2,9	2,4	2,2
SUA	14,1	14,0	16,8	19,5	4,2	4,3	3,4	2,9
Bărbați și femei								
Republica Moldova*	2,7	2,9	2,3	1,3

Sursa: OECD. Pension at a glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries.; Баскакова, В. Н. Пенсионная система Республики Молдова: актуарная экспертиза. Москва, 2007.

Republica Moldova se numără printre statele cu cel mai mic coeficient de întreținere a persoanelor vârstnice, după Italia, Rusia și Germania (trebuie să precizăm că datele pentru aceste state se referă doar la comportamentul femeilor, însă, pentru Republica Moldova, nu dispunem de date separate pe genuri).

Ca urmare, raportul dintre populația activă economic și pensionari, în anul 2010, a fost de 2,9:1.

În practica internațională, se consideră că, pentru un sistem de pensionare redistributiv, raportul critic dintre lucrători și numărul beneficiarilor de pensii este 2:1¹. Aici, trebuie să atenționăm asupra indicatorilor luați în calcul – numărul lucrătorilor, care se deosebește de populația aptă de muncă, care este un concept mult mai larg.

Analiza datelor din tabelul 3, care reflectă dinamica ratei de întreținere a pensionarilor în Republica Moldova, evidențiază existența unui trend de scădere a ratei de întreținere a pensionarilor. Astfel, dacă, în anii 2007 și 2008, situația s-a îmbunătățit puțin, începând cu anul 2008, scăderea este evidentă.

Tabelul 3

Dinamica ratei de întreținere a pensionarilor în Republica Moldova

Indicatorul/anul	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Persoane care contribuie la sistemul de asigurări sociale, ambele sexe	1083,2	1185,2	1347,3	796,5	864,2	859,7
Persoane care primesc pensii (la sfârșitul anului)	637,8	636,7	639,4	643,4	646,7	658,4
Rata de întreținere a pensionarilor, coeficient	1,70	1,86	2,11	1,24	1,34	1,31

Sursa: Biroul Național de Statistică al Moldovei. Accesibil on-line:

<http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/09%20PRO/09%20PRO.asp> (vizitat 02.12.2012); calculele autorului.

Analiza factorială a acestor indicatori denotă faptul că scăderea ratei de întreținere este determinată în special de dinamica numărului de lucrători, care, din perspectiva studiului nostru, îi analizăm în postura de plătitori de contribuții de asigurări sociale și mai puțin de numărul beneficiarilor de pensii.

Evoluția numărului de pensionari determinată, în primul rând, de cauze naturale – atingerea vârstei de pensionare și decese, în timp ce evoluția numărului de lucrători presupunem că este determinată în mărime mai mică de cauzele naturale (atingerea vârstei de muncă) și mai mult de cauze economico-sociale, în primul rând, de situația pieței muncii – disponibilitatea locurilor de muncă.

Astfel, în Republica Moldova, dinamica persoanelor care contribuie la sistemul de asigurări sociale corelează pozitiv cu dinamica economiei naționale, observându-se foarte bine atât avântul economic din anii 2007-2008, cât și recesiunea din anul 2009.

Analiza populației în structura vârstnică și după participarea la muncă permite aprofundarea analizei cauzale a creșterii ratei dependenței economice și a scăderii ratei de întreținere a pensionarilor în Republica

¹ Назаров, В. Будущее пенсионной системы: параметрические реформы или смена парадигмы? В: Вопросы экономики, nr. 8, 2012. с. 67-87. С.88.

Moldova (tabelul 4).

Datele statistice din perioada 2000-2012 demonstrează evoluția diferită și contradictorie a ponderii populației peste vârsta aptă de muncă în totalul populației ocupate, care este în continuă creștere, și a populației ocupate în cea de vârstă aptă de muncă, care înregistrează o descreștere continuă.

Tabelul 4

Dinamica indicatorilor caracteristici ratei de dependență economică a populației Republicii Moldova

mii persoane

Anul/ Indicatorul	Populația sub vârsta aptă de muncă (0-15 ani)	Populația în vârstă aptă de muncă (16-56/61 de ani)	Populația ocupată	Populația peste vârsta aptă de muncă (57/62+ ani)	Cota pensionarilor în totalul populației stabile, %	Ponderea populației ocupate în cea în vârsta aptă de muncă, %	Abaterea relativă față de anul 2000	Ponderea populației peste vârsta aptă de muncă în populația ocupată, %	Abate- rea relativă față de anul 2000
A	1	2	3	4	5	6	6a	7	7a
2000	938,00	2180,06	1 514,6	526,01	14,43	69,48	-	34,73	-
2001	901,27	2210,47	1 499,0	523,37	14,40	67,81	0,976	34,92	1,005
2002	863,55	2244,18	1 505,1	520,08	14,34	67,07	0,965	34,55	0,995
2003	822,38	2282,86	1 356,5	513,07	14,18	59,42	0,855	37,82	1,089
2004	785,71	2311,57	1 316,0	510,15	14,15	56,93	0,819	38,77	1,116
2005	750,66	2342,72	1 318,7	507,06	14,08	56,29	0,810	38,45	1,107
2006	720,56	2362,70	1 257,3	506,68	14,12	53,21	0,766	40,30	1,160
2007	712,09	2342,92	1 247,2	526,11	14,69	53,23	0,766	42,18	1,214
2008	687,10	2355,46	1 251,0	530,15	14,84	53,11	0,764	42,38	1,220
2009	666,22	2364,60	1 184,4	536,69	15,04	50,09	0,721	45,31	1,305
2010	649,06	2371,26	1 143,4	543,38	15,25	48,22	0,694	47,52	1,368
2011	635,06	2374,75	1 173,5	550,62	15,46	49,42	0,711	46,92	1,351
2012	624,01	2369,58	..	565,95	15,90

Sursa: Biroul Național de Statistică a Moldovei. Accesibil on-line:

<http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=POP0106&ti=Populatia+stabila+pe+grupe+de+virsta%2C+ani%2C+medii+si+sexe%2C+la+++inceputul+anului%2C+2000-2012+&path=../Database/RO/02%20POP/POP01/&lang=1> ;

<http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN02/MUN02.asp> (vizitat 02.12.2012);
calcululele autorului.

Abaterea relativă a acestor indicatori arată că, în anul 2011, ponderea populației ocupate în cea în vârstă aptă de muncă se situează la nivelul de 0,711 față de cel înregistrat în anul 2000, pe când ponderea populației peste vârsta aptă de muncă în populația ocupată a crescut până la nivelul de 1,351 din cel înregistrat în anul 2000, ceea ce se apreciază negativ. Continuarea acestor tendințe este îngrijorătoare.

Acțiunile politicilor de stat, în toate situațiile problematice, constau la general în aplicarea diverselor măsuri de ameliorare a situației, dar și neapărat de stopare/înlăturare a cauzelor cu acțiune negativă.

Înainte de toate, cauzele oricăror efecte trebuie cunoscute. Dacă, după cum am menționat mai sus, creșterea numărului populației este un fenomen natural ce poate fi mai puțin influențat prin politica de stat, atunci, în cazul Republicii Moldova, cauza scăderii antrenării în muncă a populației în vârstă aptă de muncă, se datorează alături de creșterea șomajului, mai mult emigrării peste hotare a forței de muncă.

Oricum, apariția acestei situații, solicită luarea unor măsuri imediate de către guvern pentru a depăși criza sistemului de pensii. Acest fapt accentuează necesitatea reformei sistemului de pensii prin punerea în aplicare a unui program de trecere de la un sistem complet finanțat, la utilizarea de stimulente pentru implicarea activă a economiilor populației și cofinanțarea din programele de stat.

Bunele practici în domeniu sugerează posibilitatea aplicării, în linii generale, a două măsuri: modificarea regulilor de indexare a pensiilor, majorarea vârstei de pensionare legală, dar și stimularea pensionării benevole mai târziu.

Merită de atras atenția asupra faptului că vârsta medie, de facto, de retragere de pe piața muncii, ca regulă, se deosebește de vârsta de pensionare legală. Ca ex., în Japonia, bărbații, de regulă, se pensionează la vârsta de 70 de ani în loc de 65, în Italia la 61, în loc de 59, ceea ce corespunde și argumentează direcționarea politicilor către majorarea vârstei de pensionare stabilite în legislație.

În același timp, există și *fenomenul pensionării anticipate* (mai devreme decât limita de vârstă prevăzută în legislație). În acest caz, se întâlnește o tendință contradictorie la gruparea pe genuri: femeile se pensionează timpuriu în 20 din 32 de țări-membre ale OECD (fără Turcia și Coreea), iar bărbații doar în 18 dintre acestea.

Cu regret, fenomenul pensionării anticipate înregistrează o amploare sporită în unele țări din spațiul ex-sovietic, cum ar fi Rusia, dar și Republica Moldova¹.

Acest proces ar putea „eroda” efectul scontat al majorării vârstei de pensionare legală.

În același timp, majorarea vârstei de pensionare legală conduce la implicarea în activități economice a persoanelor în etate, deseori, cu o stare de sănătate nu prea bună, care, pe de o parte, implică majorarea indemnizațiilor sociale pentru pierderea temporară a capacității de muncă din motive de boală, iar, pe de altă parte, poate „frâna” dezvoltarea economică (prin reticența față de aplicarea noilor tehnologii în muncă) și creșterea șomajului în rândul acelor persoane în etate, care nu își vor putea găsi un loc de muncă corespunzător capacităților lor.

În aceste împrejurări, sistemul de asigurări sociale din Republica Moldova continuă să se confrunte cu multiple probleme, dintre care cele mai importante sunt:

- instabilitatea pe termen lung, determinată de tendințele demografice nefavorabile;
- creșterea numărului de pensionari noi stabiliți și, prin urmare, creșterea presiunii asupra populației economice active și asupra bugetului de asigurări sociale de stat;
- cuantumurile mici ale pensiilor în comparație cu salariile și minimul de existență;
- scăderea ratei de înlocuire a salariului.

Ca rezultat, mărirea contribuției va continua să fie ridicată, rata de înlocuire va continua să fie scăzută, iar statul, în aceste condiții, va fi impus să subvenționeze bugetul public de pensii.

Obiectivul principal al reformei sistemului de pensii ar trebui să fie încurajarea cetățenilor la participarea la finanțarea viitoarei pensii prin sistemul de asigurări obligatorii cu pensii, precum alegerea unui fond de pensii privat sau de stat, pentru a gestiona economiile pentru pensii.

Până în momentul de față, transformări active în această direcție de către stat nu au fost efectuate. Cu toate acestea, în prezent, predomină o situație caracterizată printr-un grad scăzut de încredere al cetățenilor în structurile financiare, inclusiv societățile de asigurări și fondurile de pensii și, din acest motiv, rolul dominant în asigurarea cu pensii rămâne să îl joace statul.

În prezent, în scopul de a stimula dezvoltarea sistemului de asigurări cu pensii și a ușura povara privind întreținerea fondului de asigurări cu pensii asupra bugetului de stat, este necesară elaborarea modalităților de sporire a componentei investiționale a fondurilor de pensii.

Prin urmare, este deosebit de important să se îmbunătățească gestionarea fondurilor de pensii, nu înainte, însă, ca să funcționeze și să acumuleze fonduri. Acest lucru necesită căutarea de noi forme de stimulare a participării cetățenilor la formarea fondurilor de pensii, precum și depășirea factorilor negativi, care împiedică dezvoltarea eficientă a sistemului de asigurări cu pensii.

Creșterea activismului populației în procesul de atragere a fondurilor în sistemul de asigurări facultative cu pensii suplimentare impune necesitatea creării unui mecanism care să garanteze rambursarea investițiilor, în cazul situațiilor de crize neprevăzute sau de faliment al instituției financiare respective, capabil să sporească semnificativ încrederea populației în programele de asigurare cu pensii.

În primul rând, este necesară schimbarea sistemului de pensii de la sistemul de tip redistributiv (actual) către sisteme cu capitalizare, asigurându-se că o proporție mai mare a pensiilor este plătită din fondurile care au fost investite în active financiare.

Planurile finanțate prin acumulări de fonduri sunt, de regulă, administrate privat și se numesc *planuri de pensii private*. Acestea pot fi de două tipuri: *cu contribuții definite*, respectiv *cu beneficii definite*. Planurile cu beneficii definite au mai mult caracter ocupațional (făcute de angajatori în folosul angajaților) și sunt specifice, în special, țărilor din Europa de Vest (Spania, Portugalia, Franța, Marea Britanie, Germania), în timp ce cele cu contribuții definite sunt specifice celor din Europa Centrală și de Est (Polonia, România, Bulgaria, Croația, Ungaria, Rusia etc.).

¹ Cu regret, statistica oficială nu prezintă date referitoare la acest subiect.

În ultimul timp, se constată o tendință de trecere de la sistemul de beneficii definite către cel cu contribuții definite, deoarece cel din urmă este considerat cu mult mai flexibil din punct de vedere ocupațional. În cazul planurilor cu contribuții definite, rata contribuției este fixată la intrarea în plan, iar nivelul exact al pensiei nu se va cunoaște decât la data pensionării, fiind dependent de mărimea contribuțiilor acumulate, respectiv de rata rentabilității investiției obținute de către administratorul de fond. Pentru planurile cu beneficii definite, nivelul pensiei se cunoaște în avans, spre exemplu, 70% din ultimul salariu, iar rata contribuției se recalculează, de regulă, anual.

De asemenea, este important ca pilonul III să rămână componenta de bază a sistemului de pensii private, pentru că aici există terenul propice pentru realizarea unor îmbunătățiri majore. În viziunea noastră, strategia de dezvoltare a segmentului de pensii facultative trebuie să conțină trei elemente principale: deductibilitate, bunăstare, cunoaștere¹. Dumnealui face referință, în primul rând, la creșterea deductibilității pentru că experiența arată că, aplicate judicios, facilitățile fiscale reprezintă un adevărat motor de creștere. De altfel, o privire de ansamblu a practicii europene ne arată foarte clar că nivelul contribuției medii la un fond privat facultativ nu depășește limita deductibilității fiscale, ceea ce validează ideea ca numai o creștere semnificativă a facilităților fiscale ar putea stimula o dezvoltare mai rapidă a acestei piețe. Mai ales dacă deductibilitatea va fi echivalentă cu totalul contribuțiilor, angajatorii ar putea fi mai motivați să utilizeze pensiile facultative ca beneficiu pentru angajați, determinând creșterea pieței de pensii facultative.

Tendințele demografice vor genera majorarea cheltuielilor publice cu pensiile ca pondere în PIB în majoritatea țărilor lumii. Ca ex., la nivelul Uniunii Europene, această tendință se înregistrează în 22 din 27 de state-membre.

În același timp, reformele sistemelor de pensii pot genera o atenuare a presiunii asupra bugetelor naționale. Principalele soluții identificate de către cercetătorii științifici și decidenții politici în acest domeniu constau:

- în coordonarea vârstei de pensionare cu creșterea speranței de viață,
- în restricționarea accesului la schemele de pensionare anticipată și
- în stabilirea unor stimulente de menținere pe piața muncii.

Aceste măsuri ar trebui să conducă la creșterea ratei participării la muncă a lucrătorilor vârstnici și la diminuarea ratei de dependență economică în cazul persoanelor ocupate.

Modificarea cheltuielilor bugetare pentru pensii este, în primul rând, rezultatul creșterii ponderii persoanelor în vârstă (reflectată de sporirea ratei de dependență a acestora), care generează și o majorare a numărului de pensionari. Pentru a compensa acest efect, ar trebui să se mărească proporția pensionarilor în persoanele de peste 65 de ani (65+), să sporească rata ocupării și să se revizuiască valoarea pensiei, ținând cont de durata vieții.

Variația raportului dintre transferurile pentru pensii și PIB este suma variațiilor a cinci factori, identificați pe baza rapoartelor dintre elementele descrise mai sus:

- 1) efectul ratei de dependență a populației în vârstă, care evidențiază impactul îmbătrânirii populației asupra creșterii cheltuielilor pentru pensii, deoarece, odată cu numărul persoanelor vârstnice, sporește și numărul pensionarilor;
- 2) efectul proporției pensionarilor în populația peste 65 de ani; acest indicator este influențat atât de decizia de creștere a ratei participării la muncă a persoanelor vârstnice, precum și de evoluția ponderii persoanelor de peste 65 de ani. Dacă acest raport va crește, atunci se vor majora și cheltuielile pentru pensii;
- 3) efectul ocupării, calculat ca raportul dintre populația aptă de muncă și populația ocupată, adică inversul ratei ocupării; o creștere a proporției celor ocupați va genera o creștere a PIB și o scădere a numărului pensionarilor, ceea ce va reduce ponderea în PIB a pensiilor;
- 4) efectul câștigului din pensii, calculat ca raport între pensia medie și salariul mediu (presupus egal cu productivitatea orară a muncii, la nivel macroeconomic); dacă se majorează cuantumul pensiei relativ la salariul mediu din economie, atunci proporția cheltuielilor pentru pensii în PIB va crește;
- 5) efectul orelor medii lucrate, obținut prin împărțirea numărului de persoane ocupate la numărul total de ore lucrate în economie, adică inversul orelor medii lucrate de o persoană ocupată.

Dintre cei cinci factori care influențează cheltuielile pentru pensii, primul are impactul cel mai

¹ Verejan, O. Pensiile private în Republica Moldova: risc sau viitor asigurat? Accesibil on-line: <http://www.asigurare.md/content/ro/0000550.pdf> (vizitat 06.09.2012).

ridicat, expresie a tendinței de îmbătrânire a populației, care poate fi foarte dificil de atenuat (probabil, numai prin sporirea natalității și a numărului de imigranți apti de muncă).

În Republica Moldova, restructurarea sistemului de pensii ar trebui plasată în lista de activități urgente. În condițiile în care, la mai puțin de două persoane ocupate le revine susținerea unui pensionar și a păstrării trendului înregistrat, spre sfârșitul următorului deceniu, în cazul unui scenariu mai pesimist, se poate ajunge la cifre subunitare. De aceea, implementarea sistemului multipilon, recomandat de Banca Mondială, reprezintă cea mai eficientă soluție în acest sens.

Bunele practici internaționale denotă că sistemele de pensii au ca element comun – pilonul public de pensii, în timp ce importanța pensiilor ocupaționale și private variază între țări. Nucleul sistemului public îl constituie fie o schemă unică pentru toți salariații, fie una diferențiată pe diferite sectoare de activitate, numită și ocupațională.

Reforma sistemului de pensii trebuie să aibă ca țintă stabilirea vârstei raționale, adică optime din perspectiva speranței la viață, dar și *încurajarea pensionării târzii*, acordându-se pentru aceasta suplimente la mărimea pensiei calculate, de ex., în mărime de 2-5% pentru fiecare an muncit după atingerea vârstei de pensionare, fără întocmirea documentației de pensionare.

În condițiile migrației de proporții a populației active din Republica Moldova, sugerăm elaborarea și promovarea măsurilor de încurajare a emigranților de a achita contribuții de asigurări individuale cu pensii de stat conform prevederilor Legii Bugetului de Asigurări Sociale de Stat a Republicii Moldova. Cu atât mai mult că o mare parte dintre emigranți lucrează în străinătate ilegal, ceea ce înseamnă că nu achită contribuții de asigurări cu pensii și nu vor putea beneficia de pensii la atingerea vârstei de pensionare în țara de destinație. Însă toți emigranții au dreptul să se întoarcă în patrie și să solicite pensii pentru limita de vârstă. Acest fapt va conduce la creșterea deficitului bugetului de asigurări sociale a statului nostru.

În concluzie putem menționa că dintre măsurile de reformare a sistemului de asigurări cu pensii, cea mai eficientă se demonstrează a fi modificarea regulilor de indexare a pensiilor, a cărui efect pe termen lung este pozitiv. Efectul pozitiv al acestei acțiuni se resimte în perioadă scurtă, dar se menține pentru durata unei perioade lungi.

Bibliografie:

1. Verejan, O. *Pensiile private în Republica Moldova: risc sau viitor asigurat?* Accesibil on-line: <http://www.asigurare.md/content/ro/0000550.pdf> (vizitat 06.09.2012).
2. <http://www.pension.md/md/publications/ga/26.html> (vizitat 03.09.12)
3. Chlon-Dominczak, Agnieszka. *Gender Issues in Reforming Towards Notional Defined Contribution Systems in Poland*. Accesibil on-line: <http://www.euro.centre.org> (vizitat 04.09.2012).
4. OECD. *Pension at a glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries*.
5. Samwick, A. *Tax Reform and Target Saving*. 1998; p.5. Accesibil on-line: www.nber.org/papers/w6640.pdf?new_window=1 (vizitat 25.08.2012)
6. Баскакiва, В. Н. *Пенсиiнная система Республики Мiлдiва: актуарная экспертиза*. Мiсква, 2007.
7. Назарiв, В. *Будущее пенсионной системы: параметрические реформы или смена парадигмы?* В: *Вiпрiсы екiнiмики*, нр. 8, 2012. с. 67-87. С.88.